

В. Муравйова, завідувач відділу
Державної наукової установи
«Книжкова палата України імені Івана Федорова»

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПУБЛІЧНИХ БІБЛІОТЕК З УПРОВАДЖЕННЯ УНІВЕРСАЛЬНОЇ ДЕСЯТКОВОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ

(до 100-річчя Книжкової палати України імені Івана Федорова)

УНІВЕРСАЛЬНА десяткова класифікація (УДК) – одна з найпоширеніших класифікаційних систем у світі. Правом інтелектуальної власності на УДК володіє Консорціум УДК (УДКК) – некомерційна асоціація видавців (офіс розташований у м. Гаазі, Нідерланди), який було створено для підтримання, розроблення та розповсюдження цієї системи в інтересах її користувачів.

Основне правило для країн, де використовується зазначена класифікація, – не перекодовувати арабські цифри та знаки пунктуації, тому індекс не залежить від будь-якої конкретної мови або місця і є зручним для пошуку у світових каталогах.

Окрім своїх стратегічних, управлінських та рекламних обов'язків, УДКК також формує редакційну групу і консультативну раду з представників різних країн для нагляду за змістом таблиць та сприяє її регулярному перегляду. Метою є відображення нових розробок і знань (наприклад, терміни «вебологія», «дрони», «хеджування» тощо знайшли своє місце у таблиці завдяки одному зі щорічних випусків бюлетеня «УДК. Зміни та доповнення» за 2012–2013 рр.).

Тільки УДКК дозволяється вносити нові класи в таблицю УДК. Таким чином досягається єдність підходів міжнародної бібліотечної спільноти до цієї класифікаційної системи.

Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 22.03.2017 р. № 177 «Про припинення використання Бібліотечно-бібліографічної класифікації та впровадження Універсальної десяткової класифікації» за методичне забезпечення впровадження УДК визначено відповідальною Державну наукову установу «Книжкова палата України імені Івана Федорова». Методичне забезпечення передбачає постійне підтримання еталонної україномовної класифікації УДК в актуальному стані, створення на її основі скорочених та галузевих таблиць, розроблення методичних видань, консультації щодо методики індексування тощо.

Книжкова палата України активно і плідно співпрацює з УДКК, сприяє вдосконаленню записів класів не тільки англomовного, а й українського еталона УДК. Це досягається і завдяки постійним зверненням до Консорціуму із пропозиціями, запитуваннями, уточненнями щодо написання індексів та

методичних вказівок. Наприклад, у методичній вказівці Таблиці 1е. Загальні визначники місця у прикладі комбінування індексу «354(44).51 Міністерство юстиції Франції» було пропущено крапку (аналогічні помилки траплялися ще в кількох місцях). Було отримано відповідь від головного редактора УДКК А. Славик: «Те, що зазначено вище, є помилкою в МРФ. Крапка помилково зникла у 2010 р. Ми негайно виправимо цю помилку». Тому в український варіант ми вже внесли виправлення, а інші країни (і Україна в тому числі) отримають від УДКК окремий файл «Помилки».

Розуміння логічної побудови системи УДК та уважність дають змогу фахівцям із різних країн знаходити та усувати помилки (але тільки з дозволу УДКК).

Відповідно до ексклюзивної ліцензії, якою володіє Книжкова палата України, вона щорічно отримує від УДКК реліз «УДК. Зміни та доповнення». Його обсяг – приблизно 4 000 класів (змінених – 1 200, нових – 2 000, вилучених – 800). Останній реліз UDC MRF11 (УДК. ЗД11) випущено у 2017 р., наступний – UDC MRF12 (УДК. ЗД12) має вийти восени 2018-го. Користувачам класифікаційної системи УДК потрібно звертати увагу на рік останнього релізу УДКК, який сьогодні не збігається із поточним роком (<http://www.udcc.org/index.php/site/page?view=factsheet>).

Удосконаленню україномовного видання УДК сприяє співпраця Книжкової палати України з науковцями закладів НАН України – Інституту історії України, Інституту зоології ім. І. І. Шмальгаузена, Інституту ботаніки ім. М. Г. Холодного. Їхні слушні зауваження Книжкова палата України також переадресовує до УДКК.

Офіційною сторінкою україномовного видання УДК є веб-сайт Книжкової палати України, рубрика «Універсальна десяткова класифікація» в розділі «Бібліотекарю». Веб-сайт є тим важливим і необхідним, а також зручним інформаційним засобом, завдяки якому користувачі мають змогу дізнаватися про новини щодо УДК, плани і проекти, ознайомлюватися зі статтями, оголошеннями, роз'яснювальними матеріалами, методичними рекомендаціями, рішеннями засідань Вченої ради щодо УДК тощо. Саме тому доповненню й актуалізації інформаційного наповнення сторінки про УДК приділяється значна увага.

Для полегшення переходу публічних бібліотек з класифікаційної системи ББК на УДК Книжкова палата України і Інститут публічного управління та кадрової політики Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв (НАКККиМ) розробили програму підвищення кваліфікації працівників бібліотек «Впровадження УДК у практику роботи наукових та публічних бібліотек». Мета навчального модуля – сформувати у слухачів як розуміння класифікаційної системи УДК, методики її застосування, так і знання та вміння індексувати за таблицями.

Програму було презентовано на VII Міжнародній конференції «Сучасна бібліотечно-інформаційна без-

перервна освіта: європейські орієнтири» (сміт Славське Львівської обл., березень 2017 р.) доктором наук із соціальних комунікацій О. Сербіним у виступі «Рекомендації з впровадження УДК». Вивчення програми органічно пов'язано з практичною діяльністю працівників публічних та наукових бібліотек і включає такі теми: історія, сучасний стан та перспективи впровадження УДК в Україні; нормативні документи з УДК; побудова та властивості УДК; методика індексування за УДК; особливості індексування 8 класу УДК «Мова. Мовознавство. Художня література. Літературознавство»; складні випадки індексування УДК для наукових документів; глобалізація класифікаційної системи УДК у світі та методика індексування в інших країнах.

На наступній, VIII Міжнародній конференції «Сучасна бібліотечно-інформаційна безперервна освіта: стратегічні орієнтири» (сміт Славське, 27 лютого – 2 березня 2018 р.) було запропоновано оновити інформацію навчальної програми «Впровадження УДК...» за темами «Нормативні документи з УДК» і «Глобалізація класифікаційної системи УДК у світі та методика індексування у інших країнах». Також пропонувалося актуалізувати інформацію щодо індексування документів за класифікаційною системою УДК у лекціях «Побудова та властивості УДК», «Методика індексування за УДК» тощо, акцентувавши увагу на перевагах фасетної класифікації (для простішого і зручнішого індексування та полегшення пошуку), яка надає більше можливостей для віднайдення інформації у світових потоках.

Разом з Українською бібліотечною асоціацією (УБА) та Головним тренінговим центром для бібліотекарів Інституту післядипломної освіти НАКККиМ постійно проводиться навчальний модуль «Впровадження УДК в практику роботи наукових та публічних бібліотек» (<https://ula.org.ua/konferentsii-seminary-treninhy/seminary/icalrepeat.detail/2018/08/27/3311/-/navchalnyi-modul-vprovadzhennia-udk-v-praktyku-roboty-naukovykh-ta-publichnykh-bibliotek-27-29-08-2018-m-kyiv>), завдяки чому слухачі здобувають знання щодо:

- нормативно-правової бази діяльності бібліотек, міжнародних та вітчизняних документів і матеріалів, що регулюють діяльність цих закладів з впровадження та використання УДК;

- загальнотеоретичних положень із зазначеного питання, заснованих на бібліотекознавчих дослідженнях;

- вироблення практичних навичок, необхідних для планування та здійснення відповідної роботи;

- формування навичок роботи з таблицями УДК, застосування методик індексування інформаційних ресурсів за таблицями УДК, а також самоосвітньої діяльності в контексті опанування методології класифікування.

На допомогу фахівцям розроблено «Таблицю зіставлення індексів УДК і ББК» та відповідну їй «Таблицю зіставлення індексів ББК і УДК». Ці таблиці значно прискорять і полегшать роботу корис-

тувачів, які рекласифікуватимуть фонди, побудовані за ББК, дадуть змогу зорієнтуватись у таблицях ББК і УДК та уникнути помилок у процесі пошуку індексів, а також слугуватимуть допоміжними посібниками під час визначення індексів УДК. Слід зазначити, що одному індексу ББК (або УДК) можуть відповідати кілька класифікаційних індексів УДК (або ББК), описи яких допоможуть зорієнтуватися та вибрати індекс УДК, котрий би найбільше розкривав зміст видання. Завдяки цьому досягатиметься точніше відображення шифрів зберігання.

«Таблиця зіставлення індексів ББК і УДК» показує, як розміщено фонди в публічних бібліотеках за ББК і які нові індекси УДК отримують видання. Водночас «Таблиця зіставлення індексів УДК і ББК» дає змогу побачити, як саме має бути розташований фонд за класифікаційною системою УДК (див. табл. 1, 2).

Навчання, присвячені УДК, пройшли вже більш як 100 осіб із різних областей, які готові впроваджувати цю класифікаційну систему на місцях.

Для уніфікації україномовної термінології з УДК, сприяння оволодінню цією термінологією та орієнтуванню в методичному апараті таблиць створено «Короткий тлумачний словник термінів з УДК» (http://ukrbook.net/UDC_n/slov_UDC.pdf). Видання буде корисним для початківців.

Стане у пригоді й інструкція «Використання Універсальної десяткової класифікації при формуванні структури державних бібліографічних покажчиків», яку рекомендуємо ще й для побудови систематичних каталогів.

Звертаємо увагу і на методичні рекомендації «Визначення індексів УДК для наукових документів» та «Універсальна десяткова класифікація (УДК): методичні рішення для понять з відсутніми прямими індексами» (http://ukrbook.net/UDC_n/UDC%20metod%20rish.pdf). Ці документи розроблено для уніфікації визначених систематизаторами індексів УДК для наукових документів, а також для прискорення процесу індексування документного потоку за УДК і покращення навичок фахівців з індексування за цією класифікаційною системою.

Таблиця зіставлення індексів ББК і УДК
(фрагмент)

ІНДЕКС ББК	ОПИС	ІНДЕКС УДК	ОПИС
ОСНОВНА ТАБЛИЦЯ			
2	Естественные науки	5	Математика. Природничі науки
20	Естественные науки в целом		
20.1	Человек и окружающая среда. Экология человека. Экология в целом	502/504	Наука про навколишнє середовище. Енвіронментологія. Збереження природних ресурсів. Загроза навколишньому середовищу та захист від неї. Екологія
		502.22	Штучне навколишнє середовище
		504	Загроза навколишньому середовищу
<i>Приклад:</i>			
<i>ББК 20.18(4Укр) УДК 502.171(477.751.3) Заповідники (пасивна охорона природи): теорія та практика</i>			
20.18	Рациональное природопользование. Охрана природы	502	Природа. Навколишнє середовище та його захист
		502.1	Навколишнє середовище та суспільство. Охорона та захист навколишнього середовища загалом
		502.17	Захист навколишнього середовища загалом

Таблиця 1

з індексування за цією класифікаційною системою.

На допомогу бібліотечним фахівцям у «Віснику Книжкової палати» започатковано нову підрубрику «Школа систематизатора».

Випуск і розповсюдження видань УДК, інформування користувачів цієї системи з усіх питань, пов'язаних з класифікацією, постійне надання їм консультацій, проведення семінарів, практикумів і конференцій із зазначених питань тощо сприяють процесу впровадження, використання і вдосконалення національного еталона УДК. Велике значення це має і для підвищення професійного рівня фахівців у галузі бібліотечної справи, в т. ч. оволодіння ними термінологією УДК і методикою індексування; для уніфікації у визначенні індексів УДК; прискорення процесу систематизації документального потоку за цією системою, а також покращення її якості. Співпраця розробників УДК із систематизато-

Таблиця зіставлення індексів УДК і ББК
(фрагмент)

5	Математика. Природничі науки	2	Естественные науки
502/504	Наука про навколишнє середовище. Енвіронментологія. Збереження природних ресурсів. Загроза навколишньому середовищу та захист від неї. Екологія	20.1	Человек и окружающая среда. Экология человека. Экология в целом
502	Природа. Навколишнє середовище та його захист	20.18	Рациональное природопользование. Охрана природы
502.1	Навколишнє середовище та суспільство. Охорона та захист навколишнього середовища загалом		
502.17	Захист навколишнього середовища загалом		

Таблиця 2

рами, обмін досвідом, обговорення проблем, що виникають, позитивно впливають не лише на розвиток україномовної, а й міжнародної еталонної версії УДК.

Список використаних джерел

1. Визначення індексів УДК для наукових документів : метод. рек. / [уклад.: М. Й. Ахвердова та ін.] ; Держ. наук. установа «Книжкова палата України ім. Івана Федорова». – Вид. 2-ге, без змін. – Київ : Кн. палата України, 2017. – 32 с.

2. Використання Універсальної десятикової класифікації при формуванні структури державних бібліографічних показників : інструкція / [уклад.: О. М. Устіннікова, О. В. Ключніченко]. – Київ : Кн. палата України, 2017. – 52 с.

3. Короткий тлумачний словник термінів з УДК / [уклад.: М. Й. Ахвердова та ін.] ; Держ. наук. установа «Книжкова палата України ім. Івана Федорова». – Київ : Кн. палата України, 2011. – 36 с.

4. Сенченко М. І. Книжкова палата України. Історія і сьогодення, 1919–2004 / М. І. Сенченко. – 2-ге вид., випр. і допов. – Київ : Кн. палата України, 2004. – 163 с.

5. Таблиця зіставлення індексів ББК і УДК : ББК станом на 1997 р., УДК – на 2011 р. / [уклад.: М. Й. Ахвердова та ін.] ; Держ. наук. установа «Книжкова палата України ім. Івана Федорова». – Київ : Ліра-К, 2017. – 84 с.

6. Таблиця зіставлення індексів УДК і ББК : УДК станом на 2014 р., ББК – на 1997 р. / [уклад.: М. Й. Ахвердова та ін.] ; Держ. наук. установа «Книжкова палата України ім. Івана Федорова». – Вид. 3-тє, без змін. – Київ : Ліра-К, 2017. – 72 с.

7. Універсальна десятикова класифікація (УДК): методичні рішення для понять з відсутніми прямими індексами [уклад.: М. Й. Ахвердова та ін.] ; Держ. наук. установа «Книжкова палата України ім. Івана Федорова». – Київ : Кн. палата України, 2012. – 20 с.

8. [Універсальна десятикова класифікація] [Електронний ресурс] // Державна наукова установа «Книжкова палата України» : [сайт]. – Текст. дані. – Режим доступу: http://ukrbook.net/UDC/UDC_1.html (дата звернення: 10.08.2018).

9. [Сайт Консорціуму УДК] [Електронний ресурс] // UDC Consortium. – Текст. і граф. дані. – Режим доступу: <http://udcc.org/index.php> (дата звернення: 10.08.2018). – Текст. англ.